

# ŞEYTANIN GETİRDİĞİ BİR CEZA YÖNTEMİ OLARAK NEGATİF/ACIMASIZ/SALDIRGAN MİZAH

R. Gülin ÖĞÜT EKER\*

## Özet

Gülmenin, insanların hoşgörü, yararlılık, iyilik ve mutluluk gibi olumlu yönünü mü yoksa gaddarlık, bencillik, pervasızlık ve zalimlik gibi olumsuz yönünü mü temsil ettiği sorusu, erken dönemlerdeki araştırmacıların çoğunun zihnini meşgul etmiştir. Eflatun'dan Kallen'e, Ludovici'den Raskin'e kadar pek çok düşünür ve araştırmacı, mizahı ve fiziksel göstergesi olan gülmeyi, saldırgan, aşağılık, acımasız, lümpen bir güç olarak görürken yararlı, eğlendirici, mutluluk verici ve tedavi edici yönünün zayıf olduğunu düşünürler. Sosyal hayatı düzene koyup kişiyi mutlu eden mizah, paradoksal biçimde, şeytansı bir nefreti, acımasızlığı, gaddarlığı, düşmanlığı nasıl oluşturabilir? Negatif mizah, saldırgan ve yıkıcı biçimde zarar verirken, pozitif mizah sevmeyi, iyileşmeyi, grup dayanışmasını ve yaratıcılığı teşvik eder. Tarihsel perspektifte mizahın negatif kökeni üzerine oluşturulacak bu bildiride, negatif/acımasız/saldırgan mizah unsurları, Antik Yunan, Roma ve Orta Çağ'dan seçilen örnekler üzerinden analiz edilecektir. Batı kültüründen tespit edilen veriler, fiziksel kusurlar, lümpenlik, cinsellik, acımasızlık, gaddarlık vb. özellikler üzerinden incelenirken negatif/acımasız/saldırgan mizahın istihza, alaycılık ve abartılı gülmeye, küçük düşüren, acı çektiren ve aşağılayan işlevleri ortaya konulacaktır. Böyle bir acımasızlığın, yaşamın pozitifleri arasında sayılabilmesinin, pozitif ve negatif mizahın ilgi çekici ve gizemli paradoksu olduğu da, bu çalışmanın hipotezlerinden biridir.

**Anahtar Kelimeler:** Ceza, Mizah, Saldırgan Mizah, Saldırgan Mizah

---

\* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü,  
ekergulin@gmail.com.

DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0305

## 1. Gülme ve Mizah

İnsanlık kültür tarihinde, yüzyıllar öncesinden günümüze kadar sır perdesi tam olarak aralanamayarak tarihî macerasını sürdüren mizah ve mizahın en işlevsel ögesi olan gülme, Doğu ve Batı kültürlerinde, halkbilimi, felsefe, psikoloji, kültür tarihi, dinler araştırması vb. alanlarda çalışan pek çok sosyal bilimcinin yanı sıra tıp dünyasının da ilgisini çeken, anlaşılmaya çalışılan beşerî bir araştırma konusudur.

Reklamdan siyasete, ekonomiden tiyatroya, sinemadan eğitime kadar hayatın her alanında var olan mizah, ortalama insan zihninde uçarı, ciddiyetten uzak, önemsiz, hoş bir duygu durumu olarak algılanır. Mizah kültürünün, bilimsel veri olarak incelendiğinde ise, düşmanın askerî üstünlüğüne karşılık psikolojik üstünlükle savaşta; protesto işlevinin yanı sıra, seçmen üzerinde oluşturacağı etki ve güvenle siyasette; hedef kitlenin kültürel belleğinde gerçekleştireceği ikna ve satış stratejileriyle ekonomi ve medyada; hızlı düşünüp ani ve doğru karar vermeyle iş dünyasında, yönetim ve organizasyonda; tedavi edici gücü ve bağışıklık sistemini kuvvetlendirme özelliğiyle tıpta; eğlendirici, dinlendirici, olumsuz özelliklerden arındırarak rahatlatıcı işleviyle ise eğlence sektöründe yer aldığı görülecektir. Negatif ve pozitif mizah ayrımı ise, gülmeden ağlamaya, eğlenceden acıya, mutluluktan hüzne, huzur bulmadan kendini değersiz hissetmeye kadar pek çok paradoks duygunun ve algının varlığına sebep olacaktır.

Zıt unsurlarıyla insanlığın gelişiminin de göstergesi olan mizahın temel unsurunu oluşturan gülme, bilimsel bir disiplinin adıdır. **Gelotoloji** (gelotology) kavramıyla literatüre giren bu disiplin, Eski Yunancada ‘gülme, kakhaha’ anlamına gelen ‘gelo, gelos, gelao, geloto’ ve ‘logy’ (bilim) kelimelerinden oluşan, ‘gülme bilimi’ne verilen isimdir (Sanders 2001: 97). Gülme ve mizah araştırmaları, gülmenin insan bedeni üzerindeki psikolojik ve fizyolojik özelliklerini araştıran bir bilim dalıdır. Antik Yunan, Roma ve Orta Çağ düşünürlerinin büyük bir bölümü, gülmenin, iyilik, yararlılık ve mutluluk gibi olumlu yönlerinden çok acımasızlık gaddarlık, fiziksel insan kusurlarını teşhir etmekten zevk alındığı düşüncesini benimsemiştir. Eflatun’dan Ludovici’ye Raskin’dan Kallen’e kadar pek çok düşünür ve araştırmacı, mizahı ve fiziksel göstergesi olan gülmeyi, saldırgan, aşağılık, acımasız, lümpen bir güç olarak görürken yararlı, eğlendirici, mutluluk verici ve tedavi edici yönünün zayıf olduğunu düşünürler. Sosyal hayatı

düzene koyup kişiyi mutlu eden mizah, paradoksal biçimde, şeytansı bir nefreti, acımasızlığı, gaddarlığı, düşmanlığı nasıl oluşturabilir?

Negatif mizah, saldırgan ve yıkıcı biçimde zarar verirken, pozitif mizah sevmeyi, iyileşmeyi, grup dayanışmasını ve yaratıcılığı teşvik eder. Gülme ve mizahın ‘mutlu etme’ işlevinin kökeninde, çeşitli fizyolojik özellikler bulunmaktadır. Gülme eylemiyle birlikte insan bedeninde kan dolaşımında hızlanma, kas gerginliğinin giderilmesi, sindirim sisteminin daha rahat çalışması, solunumun düzenlenmesi gibi tıbbî verilere ulaşılmıştır. Mizah ve sağlık arasında direkt fizyolojik bir bağ bulunması sebebiyle, duygusal uyaran varlığı, pozitif duygusal durum veya dikkati başka yöne çekme de benzer etkilere sebep olur. Mizah-sağlık ilişkisinde uyaran olarak terapötik mizah (tedaviye yönelik iyileştirici mizah) uygulamalarının, kaygı, endişe giderme özelliğiyle hastalarda stresle başa çıkma ve sorunlarla mücadele etme özelliği kazandırabildiği ortaya konmuştur (McCreddie-Wiggins 2008: 584; Koç 2009: 3). Avrupa, Avustralya, Amerika ve Japonya’da 1970’lerden itibaren kullanılmaya başlanan, bağışıklık sisteminin gelişmesinde önemli bir rol üstlenen terapötik mizah, fiziksel, duygusal, bilişsel gelişimi destekleyerek günlük yaşamın zorluklarıyla baş etme yöntemlerini öğreten bir uygulamadır.

Doğrudan ilişkide mizah ve gülme, vücutta pozitif psikolojik değişimlere eşlik eden ve iyileşmeye destek olan pozitif duygusal durum oluşumuna zemin hazırlar. Dolaylı ilişkide mizah ve gülme, bireyin bilişsel algısını değiştirerek stresin sebep olduğu olumsuz etkileri düzenlemede yardımcı olarak olumsuz fiziksel etkilerini kontrol etme becerisini artırır. Mizahın, kişilerarası ilişkiler ve sosyal destek anlamında potansiyel faydalarının olduğu da bilinmektedir.<sup>1</sup> Terapötik mizahın stresi azaltma, bağışıklık sistemini kuvvetlendirme, hastaların birbirleriyle iletişimini artırma, acı ve kaygıyı azaltma, negatif duyguları engelleme, pozitif bir atmosfer oluşumuna yardımcı olma açısından bireye sunacağı farklı çözüm yolları bulunmaktadır. Mizahın bu tür kullanımı, özellikle çocuk hastaların biriken enerjilerini harcama ve oyun ihtiyacını gidermede mekân/imkân

<sup>1</sup> Mizahın klasik tıpta tedavi aracı olarak kullanımıyla konusunda, dünyadaki uygulamalarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gülin ÖĞÜT EKER “Mizah-Sağlık Bağlamında Duygusal Uyaran Olarak Terapötik (İyileştirici) Mizah”, *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu*, 13-15 Mayıs 2016, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.

açısından çok yetersiz olan hastane ortamının minyatür bir oyun parkına dönüştürülmesi, çocuk hastanın ruh gelişimi ve çocuğu mutlu olan ebeveynlerin psikolojisinin düzelmesi açısından oldukça işlevseldir (Öğüt Eker 2017: 50).

## 2. Araştırmanın Amacı

Tarihsel perspektifte mizahın negatif kökeni üzerine oluşturulacak bu makalede, negatif/acımasız/saldırgan mizah unsurları, Antik Yunan, Roma ve Orta Çağ ile Fransız ve Amerikan kültürel belleğinden seçilen örnekler üzerinden analiz edilecektir. Batı kültüründen tespit edilen veriler, fiziksel kusurlar, lümpenlik, cinsellik, acımasızlık, gaddarlık vb. özellikler üzerinden incelenirken negatif/acımasız/saldırgan mizahın istihza, alaycılık ve abartılı gülmeye, küçük düşüren, acı çektiren ve aşağılayan işlevleri ortaya konulacaktır. Böyle bir acımasızlığın, yaşamın pozitifleri arasında sayılabilmesinin, pozitif ve negatif mizahın ilgi çekici ve gizemli paradoksu olduğu da, bu çalışmanın hipotezlerinden biridir.

## 3. Antik Yunan ve Roma'da Negatif Mizah

Antik Yunan'dan 21. yüzyıla uzanan süreçte Batı kültür tarihinde gülme ve mizah, dönemlerin dinî, kültürel ve ekonomik değer yargılarına göre farklı algılama ve kullanım alanları bulmuştur. Batı uygarlığında, 16. yüzyıla değin, mizahın niteliğini ve halkın mizaha bakışını belirleyen en temel ölçü dindir. Antik Çağ'da, kasvet, felaket ve ölüm bulutlarının uğramadığı Olympos Dağı'nda yaşayan Tanrılar için gülme ve eğlenme, bir yaşam biçimiydi. Hristiyanlık tarihinde mizahın, günah ve tanrısızlık belirtisi olarak görülüp yaşamın dışına çıkarıldığı, yasaklandığı dönemler olmuştur (Jónsson 1985: 10).

Tarihte Antik Yunan, filozoflar arasında gücün ispatında, yüksek ses yerine kelimelerin gücünün kullanıldığı, 'agora ve forum'larda düşüncelerin özgürce tartışıldığı, geleneksel nezaketlerine rağmen, kölelere karşı acımasız uygulamaların yer aldığı bir kültürdü. Soyluların partileri, kölelerin çıplak bedenleri üzerinde kesici aletlerle kesikler açma, desenler çizme ve organ çıkarma gibi kölelerin sakat kalma ya da ölümüyle sonuçlanan insanlık dışı eğlencelere sahne oluyordu. Aristo, Atinalıların geleneksel nezaketini yazmakla birlikte antik dönemde, Atinalıların

kölelere karşı acımasız tutumlarından da söz etmekteydi. Kölelerin ellerine tutuşturulan yiyecekleri yemelerini engellemek için yutkunma önleyici adı verilen, boyuna geçirilip çeneyi kısıtıran bir ahşap boyunluk kullanılırdı. Yunan mitolojisindeki Tantalus işkencesi, Atina halkının günlük yaşamına da yansıyordu. Kölelere işkence yapmak, sıradan ve önemsiz bir eylemdi. Rutin köle işkencesi, Yunan şehirleri arasında Atinalılara mahsus bir uygulama olup yasal dayanakları da vardı. Bir kölenin ifadesi, kölenin karakterini aşağılayan ve sağlığını hiçe sayan bir ortamda, sadece işkence şartlarında alınmışsa mahkemede geçerli oluyordu. Eğer köle işkence sırasında kalıcı şekilde yaralanırsa, sahibinin zararı devlet tarafından karşılanırdı. Devlet yasal olarak bir *basanisterion* (halk işkence odası) uygulaması oluşturmuştu. Bu işkence odasındaki soruşturmalar, popüler bir eğlence anlayışının oluşumuna zemin hazırladı. Demosthenes'in ifadesiyle "Ne zaman sahibi kölesini işkence odasına teslim etse, ne söylendiğini duymak, ne yapıldığını görmek için halk kalabalık oluşturacak şekilde oda önünde toplanırdı." Atinalılar, işkenceyle soruşturma yöntemlerinden alışılmadık biçimde gurur duyuyor, eğleniyor, gülüyor, işkence yöntemini 'en adil ve en demokratik sorgulama yolu' olarak görüyorlardı (Keuls 1993: 5'ten akt. Ögüt Eker 2014: 55-56).

Negatif ve acımasız mizah anlayışını yansıtan acımasızlıktan haz duyma ve eğlenme anlayışı, Antik Roma İmparatorluğu zamanında da, halkın düşünüp sorgulamaması, yönetimde söz sahibi olmaması amacıyla haftalar süren eğlence organizasyonları formatına dönüştü. Gün, üç zaman dilimine bölündü; sabahları, basit hırsızlıkları yapan kölelerle hayvanların karşılıklı mücadelesine, öğle saatleri diğer kölelere, günün en önemli eğlence ve ayrıcalıklı zamanı olan akşamlar ise, gladyatör dövüşlerine ayrıldı. Özel dövüş eğitimi verilerek yetiştirilen ayrıcalıklı köle olan gladyatörlere, seyircileri kan, vahşet ve acımasızlıkla eğlendirme misyonu yüklendi. Rakibini hemen öldürmesi yasak olan gladyatör, kurbanı ne kadar acı çektirir ve kan dökerse, Roma halkının objesi insan olan bu gösteriden aldığı haz, mutluluk, keyif ve gülme de o derece artardı (Meijer 2008: 5-7).

Acımasızlıktan, insana eziyet edilmesinden zevk alma, gülme ve eğlenme isteği, Antik Yunan ve Roma'dan sonra Orta Çağ Avrupası'nda da devam etti. İngilizcedeki *pulling your leg* (ayağını çekmek) 'alay etmek, dalga geçmek, şaka yapmak' deyimini, insanın, acıma ve sadizm arasındaki

çelişkisinin bir göstergesidir. Bu deyimın kökeniyle ilgili ileri sürülen ilk görüş, insanın asılışını seyretmekten alınan sadistçe zevkle ilgilidir. Suçlunun, asılarak idam edilmesi, on altıncı yüzyıla kadar Avrupa’da halkın önemli bir eğlence kaynağıydı. Darağacında idam sürecinde kurbanın boynu genellikle hemen kırılmadığından, kurban debelenmeye, boğulmaya bırakılırdı. Sözde merhametli arkadaşlarının mahkûmun bu acısına son vermek için ayaklarından çekmelerine izin verilirdi. Bu olay, seyirciler için ayrı bir eğlence kaynağıydı (Sutherland-Sylvester 2000: 199; Beard 2008: 47). *Pulling your leg* deyiminin kökeniyle ilgili ileri sürülen ikinci görüş ise, hırsızların, kurbanlarını ayaklarına çelme atarak düşürdükleri ve eylemlerini böylelikle gerçekleştirdikleridir. Bugün bu deyim ‘birini şaşırtarak veya tuzağa düşürerek eğlenmek, alay etmek, dalga geçmek’ anlamında kullanılmaktadır (Beard 2008: 47’den akt. Öğüt Eker 2014: 57). Her iki açıklama da, kurbanın/suçlunun çektiği acıdan alınan hazza dayalı olup acımasız mizah örneğidir.

Karanlık çağ olarak adlandırılan Orta Çağ Avrupası’nın mutlak ve tek otoritesi olan kilisenin tiranizmi, ağır cezalandırma yöntemleri, acımasızlık ve yoğun baskı arasında sıkışan halk, dönemin yönetenlerin insaniyetten uzak ağır şartlarına katlanabilmenin, ruhlarını ezici baskıdan korumanın çözümünü, ötekileştirdikleri diğer insanların acılarından zevk almada bulmuştur.

Hristiyan dünyasında gülme, özellikle Orta Çağ’da, kilise tarafından ‘yasaklanan bir eylem’ ve bu eylemi gerçekleştirenler de ‘cehennemlik’ olarak nitelendirilmiştir. Gülmeye karşı katı bir tutum sergileyen kilise, sürekli ve aşırı gülenlerin ruhlarının sonsuza dek cehenneme yerleştirileceğini ve gülmenin, ‘defnedilmesi’ gereken bir bağımlılık olduğunu ileri sürer. Reginald Pecock, Hristiyanların sırtından gülme kamburunu atabilmek için on iki aşamalı bir program hazırlar. 1460 tarihli *Rule of Christian Religion* (Hristiyan Dinî Kuralı) adlı eserinde, bir benzetme yaparak içki ve kumardan vazgeçme gibi, kötü bir alışkanlık olan gülmeden de vazgeçilebileceğini anlatır (Sanders 2001: 172). Gülme, tembellikle birlikte, keşişlerin en büyük ikinci düşmanıydı (Le Goff 1997: 45). Aziz Khrysostomos’un “İsa çarmıha gerildi ve sen gülüyor musun?” cümlesinde bahsedildiği üzere, Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesi gibi trajik olaylar da gülmeye karşı olma düşüncesinin sebeplerindendir.

Antik Yunan, Roma ve Orta Çağ Avrupası'nda insanın acımasızlık, gaddarlık ve şiddetten keyif alarak gülme isteğiyle oluşan negatif mizah örnekleri, ivme kazanarak modern yüzyılda da varlık alanı buldu. İnsanın içindeki acımasızlık, negatif ve hastalıklı gülüşler, Filistin, Afganistan, Bosna, Irak gibi bölgelerdeki sözde medeniyet getirme adına, dinî, etnik ve ideolojik anlamda farklı olanlara 'terörist yaftası' vurarak insanlık dışı eylemlerin uygulanmasından haz duyulmasıyla 'modern dünyanın en büyük insanlık ayıbı' olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir.

#### **4. Fransız ve Amerikan Kültürel Belleğinde Negatif Mizah Örnekleri**

16. yüzyılda Fransa'da, III. Henri'ye düşman hizipler, monarşiyi gözden düşürmek amacıyla şiddetli ve başarılı bir kampanya yürüttüler. Fransa'da yaşayan Katolik İngilizler arasından polemikçi ajanlar eğitilmiş ve Kraliçe I. Elizabeth'in aleyhinde İskoçya Prensesi Mary'nin 1587'de idamından sonra oldukça yoğunlaşan bir politik istihza akımı yaratılmıştı. Yapılan polemik; kralı yeren, alaya alan, onun hem fizikî görünüşünün hem de eylemlerinin şeytanî olduğunu kanıtlamaya çalışan küfürlü dörtlüklerde, sayısız el ilanında ve taşlama dolu yazılarda kendini gösterdi. Kralın imajı, cinsî sapıklık suçlamaları ve bu suçlamalara yönelik çeşitli müstehcen şakaların dilden dile dolaştığı hikâyelerle daha da olumsuz hâle getirildi. Tarihin her döneminde, sosyal/politik hiyerarşinin üst kademelerinde bulunan kişilere saldırıda, cinsel kinayeler ve sapıklık suçlamaları yaygın şekilde kullanılmış ve kullanılmaktadır. III. Henri'den önce Sir Gaveston ve Hugh le Despenser ile eşcinsel ilişkisi olan II. Edward'la alay edilmiş, cinsel sapıklık ithamlarında bulunulmuş ve bu nedenle halkın gözünde suçlu durumuna düşürülmüştü. Birinin bir kez cinsel suçla anıldığında, suçsuz olduğu ispat edilse bile ömür boyu bu suçla damgalanacağı, yaşamın bir ironisidir (Cameron 1993: 6'dan aktaran Ögüt Eker 2014: 96).

Orta Çağ Fransı'sında festivallerdeki en büyük eğlence kaynağı, kadınların kabarık eteklerinin altından çeşitli aparatlarla hava akımı sağlayarak eteklerin savrulması ve kadınların iç çamaşırlarının görünmesiydi. Halk arasında yüksek sesle gülmeye sebebiyet veren bu olay, kadın cinselliğinin ve mahremiyetinin saldırgan mizahta kullanımının bir örneğidir. Yine aynı dönem festivallerinde var olan negatif mizahın bir diğer örneği de "Aldatılan her Fransız erkeğinin boynuna çan taksak, çan

seslerinin yüksekliğinden kendi sesimizi duyamazdık!” cümlesinde (Ziv 1988: 46) anlam bulan ‘aile, sadakat ve namus’ kavramlarının kültürlere göre nasıl anlam değişikliğine uğramasıyla alakalıdır.

A.B.D.’de 1846’da, Mormon kilisesi üyeleri, Utah eyaletinde yaşamaya ve çokeşliliği uygulamaya başladığında, bölge insanları tarafından Mormonların lideri Brigham Young’a ‘Bigamy Young (İki kadınlı Young), Kral Brigham, Wasatch’ın Sultanı, Mormon Boğası, Ensest Aziz, Kudretli Üretken, Kalabalığın Kocası ve Kalabalık Ulusun Babası’ gibi aşağılayıcı lakaplar takılır. Amerika Birleşik Devletleri’nin ilk stand-up komedyeni olarak kabul edilen Artemus Ward’ın (Charles Farrar Browne 1834-1867), Brigham Young’la ilgili olarak kullandığı “Bilgece değil ama iki yüz ... olarak sevdi”, “Utah’taki güzel kızlar genellikle Young’la (gençlerle) evlenir”, “Brigham’ın dini tekil, eşleri çoğul” ve “Utah’ta İki-eşlilik (Bigami), Üç-eşlilik(Trigami) ve Brighamî uygulanır” nitelendirmeleri de (Robertson ve Hingston’dan aktaran Ziv 1988: 158), negatif mizah aracılığıyla Brigham Young’ın kişiliğinin toplum içinde değersizleştirilmesinin örnekleridir. Negatif mizahın, benlik algısını zedeleyerek kişi ya da grubun toplum içindeki varlığını ve etkisini azaltma işlevi, lider Brigham Young üzerinden Mormon algısını zayıflatmak için kullanılmıştır. Çok eşlilik 1986’da yasa dışı ilan edilip Utah, Birleşik Devletleri’nin 41. eyaleti olduğunda, aşağılama içeren bu negatif mizah örnekleri, etkisini kaybetmeye başlar.

Yıkıcı, tahrip edici özelliği sebebiyle tercih edilen negatif mizahın bir başka örneği de, Birinci Dünya Savaşı’nda Amerikan askerlerinin, Fransız demir yollarında üstünde ‘Hommes (erkek) 40–Chevaux (at) 8’ yazılı vagonları görmeleriyle ilgilidir. Vagonlarla 40 erkek ve 8 at taşınabileceği anlamında yazılan bu söz, askerler tarafından o derece komik bulunur ki, memleketlerine döndüklerinde, bu ana iktibas yaparak eğlenmek amacıyla ‘40 ve 8 Topluluğu’ adıyla bir Amerikan Lejyon bölümü kurarlar (Ziv 1988: 168). Dil kullanımında, sözcüklerin semantik veya fonetik özellikleri ile yanlış anlamalar, yabancı olana karşı üstünlük duygusuyla psikolojik ya da entelektüel tatmin aracı hâline gelir. Dile özgü anlamlandırmalar, toplumsal ve bölgesel kimlikleri vurgulamada, vagon örneğinde olduğu gibi anadil konuşuru için prestije dönüşür (Öğüt Eker 2017. 56-57).

Amerikan kültürel belleğinde var olan mizah anlayışı, modern yüzyılda özellikle seçim çalışmalarında aday olan politikacıların söylemlerinde de

görülmektedir. Trump, taraftarları arasında fiziki olarak kendisini saçı ve tavırlarıyla taklit eden seyircisine “Yalnız mı geldin yoksa eşin de burada mı?” sorusuna “Karım da sizin hayranınız, burada.” cevabını vermesi üzerine Trump “Eşinin yatakta gerçek Trump’ı tercih edeceğinden eminim, soralım istersen!” cevabını verir. Ve sorunun yöneltildiği erkek taraftarla birlikte salondaki bütün katılımcılar kahkaha krizine girer. Kültürel farklılıkların ne derece önemli olduğunun, ahlaki değer yargılarının toplumlara göre değişiklik gösterebildiğinin sembolü olan bu cinsel mizah örneği, Türk toplumu gibi ‘aile, mahremiyet ve namus’ kavramlarının baskın olduğu sosyal gruplarda örnek olarak dahi kullanılamaz, kullanıldığında sosyal normların ve kişilerin cezaî yöntemlerine maruz kalması kaçınılmazdır.

### Değerlendirme

Sosyal varlık olan insan için en büyük korku ve tehlike, benlik duygusunun zedelenmesi, toplum içinde itibarsızlaştırılması ve otoritesinin sarsılmasıdır. Yukarıda sunulan örneklerde olduğu gibi negatif/saldırgan/acımasız mizah, ‘alay, dışlama, teşhir etme, kınama, gülme, küçük düşürme, rencide etme, statü kaybettirme’ gibi olumsuz işlevleriyle benlik algısını aşağılayan, insan onurunu kıran, gücün ve otoritenin kaybedilmesine sebebiyet veren, kişisel ve fiziksel kusurlara dikkat çekerek sosyal yapı içinde küçük düşülmesine ya da zor durumda kalınmasına müsebbib olan bir gülme aracıdır.

İnsanlık kültür tarihinde henüz pozitif ve yararlı mizahın kullanım alanı bulmadığı dönemlerde çok geniş varlık alanı oluşturan negatif/saldırgan/acımasız mizah, insanın psikolojik olarak yıkımına sebebiyet verirken kimliksizleştirilme riskini ortaya çıkarmakta, duygu ve eylemlerinde de çözümü olmayan sorunlara alt yapı oluşturmaktadır. Kaybedilme ya da sarsılma riski altında bulunan otorite, her şartta ve ortamda, bireyin kendisine duyacağı güveni, toplum içinde sağlayacağı itibarı zedeleyeceği için kaygı vericidir. Kusursuz olma, kendisini beğenme, hata yapmama, eleştirilmeye tahammülsüzlük, insanda doğuştan var olan temel özelliklerdir. İnanç, değer yargıları, algılama, kişilik özellikleri, kültürel ve ekonomik şartlarla kontrol altına alınabilen bu tür nitelikler, aslında, insanın zayıflığının ve güçlülüğünün paradoksal izdüşümüdür.

Toplumsal yaşamın inşasında kullanılan mizah ve gülme, horgöründen hoşgörüye, alaydan gülümsemeye, işkenceden tedaviye uzanan çizgide

farklı misyonlar yüklenmiştir. Gülmenin insanların iyilik, mutluluk, faydalı olma ve hoşgörü gibi olumlu yönünü mü yoksa bencillik, pervasızlık, ırkçılık, dışlama, acımasızlık ve zalimlik gibi olumsuz yönünü mü temsil ettiği sorusu, özellikle erken dönemlerdeki araştırmacıların çoğunun zihnini meşgul etmiştir. Sosyal tarih boyunca bu denli marjinal anlamlar yüklenen mizahın, taşıdığı negatif algılamadan kurtularak günümüzde pozitif imaj kazanması, kültürel ve psikolojik sonuçları da beraberinde getirmiştir. Mizah eylemini gerçekleştiren kişi için, negatif mizah aracılığıyla gülme, bastırılan duyguların ağırlığını azaltarak katarsis etkisi uyandırırken, etnik, siyasî, ekonomik vb. farklı sebeplerle gülme eylemine muhatap bulunan kişi üzerinde de benlik duygusunun zedelenmesi ve bilinçli dışlanma gibi sebeplerle kimlik problemlerini beraberinde getirir. Negatif/saldırgan/acımasız mizahın en zarar verici ve kalıcı etkisi, kişinin aidiyet duygusunu ve benlik algısını zedeleyerek kimliksizleştirme politikasıdır. Gülme eylemini gerçekleştiren kişi, suçluluk hissi denilen keyif ve endişe karışımı duyguların baskısı altındadır. Keyif, üstünlük duygusundan; endişe ise, bir başkasının gülünç hâliyle eğlenmenin hoş ve insanî olmadığı duygusundan ileri gelir. İnsanın psikolojik ve fizyolojik olarak zor durumda kalmasından alınan haz, hümanist modern dünyanın paradoksu olarak negatif bir miras gibi yüzyıllar öncesinden bugüne ve yarına devredilmektedir. İyilik ve kötülük, gülme ve ağlama paradoksu gibi, insanlık kültür tarihinin iki aslı ve baş aktörü olarak gücünü muhafaza edecektir, ta ki insan 'hiç' olduğunu anlayana kadar...

### Kaynakça

BAUDELAIRE, Charles (1997). *Gülmenin Özü*, (Çev. İrfan YALÇIN), İstanbul: İris Yayıncılık.

BEARD, Fred K. (2008), *Humor in the advertising business: theory, practice, and wit*, Lanham, MD USA: Rowman & Littlefield.

BERGER, Arthur Asa (1999). *An Anatomy of Humor*, NJ USA: Transaction Publishers.

BERGSON, Henri (1996). *Gülme*, (Çev. Yaşar AVUNÇ), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BLAIR, Walter-MCDAVID, Jr (1983). *The Mirth of a Nation: America's Great Dialect Humor*, Minneapolis: U of Minnesota P.

BREMMER, Jan-ROODENBURG, Herman (1997). "Introduction: Humour and History", *A Cultural History of Humour*, (Ed. Jan BREMMER-Herman ROODENBURG), USA: Polity Press.

CAMERON, Keith (1993). *Humour and History*, United Kingdom: Intellect Books.

DUDDEN, Arthur Power (1987). *American Humor*, New York: Oxford University Press.

GOLDSTEIN, H. Jeffrey, McGHEE, Paul E. (1972). *The Psychology of Humor*, New York and London: Academic Press.

KEITH-SPIEGEL, Patricia (1972). "Early Conceptions of Humor: Varieties and Issues", *The Psychology of Humor*, (Ed. H. Jeffrey GOLDSTEIN-Paul E. McGHEE), New York and London: Academic Press, pp. 4-39.

KOÇ, Saliha (2009). *İyileşme ve İyileştirmede Gülümsemenin Gücü/ Hastane Palyaçoları*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

LEE GOFF, Jacques (1997), "Laughter in the Middle Ages", *A Cultural History of Humour* (Ed. Jan BREMMER-Herman ROODENBURG), USA: Polity Press.

MCCREADDIE, May-WIGGINS, Sally (2008). The purpose and function of humour in health, health care and nursing, *Journal of Advanced Nursing* 61(6), 584-595.

MEIJER, Fik (2008). *Gladyatörler-Tarihin En Ölümcül Sportu*, İstanbul: Homer Kitabevi.

ÖĞÜT EKER, Gülin (2014). *İnsan Kültür Mizah*, 2. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.

ÖĞÜT EKER, Gülin (2015). "Examples from the Images of the American Cultural Memory", *International Conference of Interdisciplinary Studies*, 16-19 Nisan, San Antonio/Teksa/A.B.D.

ÖĞÜT EKER, Gülin (2016). "Mizah-Sağlık Bağlamında Duygusal Uyarıcı Olarak Terapötik (İyileştirici) Mizah", *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu*, Rize: 13-15 Mayıs 2016, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.

ÖĞÜT EKER, Gülin (2017). Mizah, Tanrı'dan Bir Armağan Mı Yoksa Şeytanın Getirdiği Bir Ceza Yöntemi Mi? Sosyal Normların Cezalandırma Yaptırımı Boyutunda 'Sosyal Ceza Olarak Gülme'', *Folklor/Edebiyat*, cilt: 23, sayı: 92, 2017/4.

ÖZDEMİR, Nebi (2010). "Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik", *Millî Folklor*, Ankara: Yıl: 22, Sayı: 87.

PETERSON, Gary R. (2004). *Humor Scene Investigation: An Operator's Manual for the LaF-Graf Model 1300 Humor Analyzer*, USA: Universe.

RASKIN, Victor (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*, Netherland: D. Reidel Publishing Company, Texts and Studies in Linguistics and Philosophy.

SANDERS, Barry (2001). *Kahkahanın Zaferi/Yıkıcı Tarih Olarak Gülme* (Çev. Kemal ATAKEY), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SÖZEN, Edibe (1991). "Sosyal Kimlik Kavramı'nın Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Bir İncelemesi", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, s. 93-108.

SUTHERLAND, Max-SYLVESTER, Alice K. (2000), *Advertising and the Mind of the Consumer: What Works, What Doesn't, and Why*, Australian and New Zealand: Allen&Unwin.

ŞAHİN, İlkay (2011). "İlahi, Ritüel ve Kadın: Boğazlıyan Örneği", *Millî Folklor*, Ankara: Yıl: 23, Sayı: 90.

WEBSTER'S *Third New International Dictionary* (1993). (Ed. Philip Babcock GOVE), Germany: Könnemann, Parzeller-Fulda Printing: 1102.

ZIV, Avner (1988). *National Styles of Humor*, New York: Green Wood Press.